

Tomasz CZAPIEWSKI

Uniwersytet Szczeciński

tomasz.czapiewski@usz.edu.pl

MIĘDZY NIEPODLEGŁOŚCIĄ A UNIĄ EUROPEJSKĄ

O PARADOKSACH POSTAWY SZKOCKIEJ PARTII NARODOWEJ WOBEC BREXITU

ABSTRACT **Between independence and European Union. Paradoxes of the Scottish National Party's attitude towards Brexit**

The purpose of this article is to explain the attitude of the Scottish National Party (SNP) towards European integration, based on a study of its activity in two campaigns – before the independence referendum in Scotland in 2014 and the referendum on continued membership of the United Kingdom in the European Union (EU) in 2016. Reciprocal links between the two events are perceptible even to a passing observer of the British Isle's political life. The question of the EU membership was one of the most important topics in the independence referendum's campaign, and the result of the European referendum has been widely interpreted in the context of the second independence referendum. By analyzing and comparing the referendum's campaigns in the 2014 and 2016 and the period immediately after the announcement of the results of a European referendum, it can be seen that SNP presented the pro-European stance in each of them, but using different sets of arguments.

The concept of paradox, used in paper's title, is a summary of a number of observations regarding the SNP's complex relationship with the project of European integration. Although the aim of the party is to regain independence, the limitations of sovereignty, which according to many are associated with membership in the EU, do not raise critical assessment. The support for the European integration continues unabated despite the dominance of negative attitudes towards the Scottish independence movement among the European elites. Similarly, the party seems not to notice the level of euroscepticism among its electorate. And finally, what is the most interesting – on the one hand, the possibility of another inde-

pendence referendum has not resulted in a change of the attitude towards Brexit, on the other hand in the same campaign it could be seen, that for SNP maintaining public support and a dominant position in relations with other parties in Scotland was more important than preventing Brexit.

Keywords: United Kingdom, Brexit, Scotland, European Union, European integration, regionalism, Scottish National Party

Słowa kluczowe: Zjednoczone Królestwo, Brexit, Szkocja, Unia Europejska, integracja europejska, regionalizm, Szkocka Partia Narodowa

WPROWADZENIE

Referendum dotyczące dalszego członkostwa Zjednoczonego Królestwa w Unii Europejskiej (UE) odbyło się w dniu 23 czerwca 2016 roku, niespełna dwa lata po referendum niepodległościowym w Szkocji. Wzajemne powiązanie obu wydarzeń jest dostrzegalne nawet dla pobieżnego obserwatora życia politycznego Wysp Brytyjskich. Kwestia członkostwa w UE należała do najważniejszych wątków kampanii w referendum niepodległościowym, a rezultat referendum europejskiego jest powszechnie interpretowany w kontekście ewentualności ponownego referendum niepodległościowego. Celem niniejszego artykułu jest wyjaśnienie postawy Szkockiej Partii Narodowej (Scottish National Party – SNP) wobec integracji europejskiej w oparciu o badanie jej aktywności w wymienionych kampaniach.

Analizując i porównując kampanię referendalną z 2014 roku, kampanię referendalną z 2016 roku oraz okres bezpośrednio po ogłoszeniu rezultatów referendum europejskiego, można dostrzec, że w każdym z tych obszarów SNP prezentowała proeuropejską postawę, ale budując odmienne argumentacje. Obserwacja ta zdeterminowała strukturę artykułu: jego pierwsza część poświęcona została syntetycznemu ujęciu wieloletniej drogi SNP w kierunku postawy euroentuzjastycznej, której zwieńczeniem stała się kampania z 2014 roku. W drugiej części wyodrębniono referendum z 2016 roku, w szczególności uwzględniając powiązanie kampanii za pozostaniem w UE z poparciem dla niepodległości Szkocji. Szczególny układ zależności w relacjach szkocko-brytyjskich powstały w rezultacie referendum europejskiego w Zjednoczonym Królestwie został uwypuklony w podsumowaniu.

OD NACJONALIZMU UNIONISTYCZNEGO DO EUROPEJSKIEGO

Przez pierwsze dekady integracji europejskiej postawa SNP nie była jednoznaczna i konsekwentna. W latach 60. i 70. XX wieku SNP postrzegała integrację europejską z dużą dozą sceptycyzmu – traktowano ten proces jako przejaw centralizmu i wzmacniania

pozycji uprzywilejowanych elit politycznych i wielkiego kapitału¹ oraz nowy szczebel biurokracji. Wyrażano obawy, że w procesie integracji europejskiej interesy brytyjskie przeważą nad regionalnymi, a Szkoci pozbawieni będą instrumentów ochrony. W ramach kampanii dotyczącej członkostwa w europejskich Wspólnotach w roku 1975 SNP nawoływała do głosowania za wystąpieniem, opierając się na argumente ustrojowym – Szkocja nie może poprzeć członkostwa w organizacji, do której została wprowadzona odgórnie, bez udziału jej samodzielnej reprezentacji w procesie negocjacji akcesyjnych². Można zaobserwować swoistą analogię z referendum 2016 roku – liderzy SNP w 1975 roku liczyli, że rezultat referendum w Szkocji będzie odmienny niż na terenie całego kraju, stanowiąc dobitne świadectwo szkockiej wyjątkowości³. Paolo Dardanelli wskazuje, że sprzeciw SNP wobec integracji europejskiej był też kluczowym czynnikiem, który rozstrzygnął o porażce zwolenników dewolucji w innym referendum, przeprowadzonym w 1979 roku w sprawie reformy ustroju terytorialnego Zjednoczonego Królestwa poprzez stworzenie regionalnego zgromadzenia⁴.

Przerastający oczekiwania rozmiar poparcia Szkotów dla dalszego członkostwa w EWG (58,4% – niższy niż w całym kraju, ale przed referendum powszechna była obawa, że eurosceptycy w Szkocji przeważą) był jednym z impulsów, który rozpoczął powolną, lecz kluczową przemianę programową SNP, uwieńczoną w 1988 roku opublikowaniem deklaracji programowej pod tytułem *Niepodległość w Europie*. Przełomowy charakter poparcia SNP dla członkostwa we Wspólnotach unaocznia także fakt, że za członkostwem niepodległej Szkocji w NATO partia opowiedziała się oficjalnie dopiero w 2012 roku (sprzeciw wobec broni nuklearnej jest ciągle oficjalnie obecny w programie partii). Mieściło się to w tradycji nowoczesnego szkockiego nacjonalizmu, który od swoich początków w drugiej połowie XIX wieku zazwyczaj nie formułował żądań całkowitej niepodległości i niezależności⁵. Niektórzy badacze, dostrzegający silny unionistyczny rys w szkockim nacjonalizmie, wskazywali nawet, że Unia Europejska stanowi szansę na odnowienie szkocko-angielskiego partnerstwa na miarę XXI wieku, co jest konieczne po upadku brytyjskiego imperium⁶. Członkostwo w UE miało też ograniczyć obawy związane z zagrożeniami uwarunkowanymi oderwaniem się

¹ E. Camp, *The Scottish National Party (SNP). A party of government in the early 21st century*, „Revue LISA” 2014, Vol. 12, nr 8, s. 7, [online] <https://doi.org/10.4000/lisa.7008>.

² F. Simpkins, *The SNP and the EU membership issue in the 2014 independence referendum debate*, „GRAAT On-Line” 2015, Vol. 16.

³ P. Lynch, *Minority nationalism and European integration*, Cardiff 1996, s. 33-35.

⁴ Dardanelli zauważa, że poparcie społeczne dla idei *Home Rule* w Szkocji znajdowało się na podobnym poziomie w czasie obu referendum dewolucyjnych (w 1979 i 1997 roku). Autor wskazuje, że osłabienie sprzeciwu wobec niepodległości było jednocześnie skorelowane z bardziej pozytywną postawą wobec Wspólnot Europejskich. Stąd konkluzja, że nasilająca się w Szkocji pozytywna ocena członkostwa we Wspólnotach stała się czynnikiem decydującym o odmiennym wyniku referendum w 1997 roku. A istotny wpływ na upowszechnienie pozytywnych ocen miała programowa zmiana SNP. P. Dardanelli, *Between two unions. Europeanisation and Scottish devolution*, Manchester 2005, s. 62-81.

⁵ J. Sillars, *Independence in Europe*, [w:] *A diverse assembly. The debate on a Scottish parliament*, ed. L. Paterson, Edinburgh 1998, s. 196-204.

⁶ C. Kidd, *Union and Unionisms. Political thought in Scotland, 1500-2000*, Cambridge 2008, s. 300.

od Zjednoczonego Królestwa⁷ czy nawet ewentualnych szykan w relacjach szkocko-angielskich ze strony silniejszego sąsiada.

Debata europejska przebiegała w obrębie SNP w poprzek kluczowego sporu dotyczącego wyboru strategii dążenia do niepodległości (między „gradualistami” i „fundamentalistami”⁸). Za kierunkiem proeuropejskim opowiadali się czołowi przedstawiciele obu frakcji: Jim Sillars i Winnie Ewing. Można nawet zaryzykować tezę, że proeuropejski zwrot stał się spoiwem dla partii, której jedność, a nawet egzystencji, zagrażały poważne konflikty frakcyjne z przełomu lat 70. i 80. Z końcem lat 80. grupa eurosceptyków w partii była już tak niewielka, że nazywano ich prześmiewczo „Albańczykami”, nawiązując do izolacjonistycznych praktyk małego europejskiego państwa⁹. Nie bez znaczenia była też zmiana charakterystyki integracji europejskiej, która wraz z rozwojem aktywności w obrębie polityki regionalnej i społecznej stawiała się bliższa lewicowym wartościom, na których opierały się programowe fundamenty SNP. Jak to ujął skrótowo Stéphane Paquin: *Szkocja nie wspierała [...] integracji europejskiej pomimo swojego nacjonalizmu, lecz wspierała [...] integrację europejską z powodu swojego nacjonalizmu*¹⁰. Unia Europejska stała się więc tą lepszą unią, która może zastąpić unię Zjednoczonego Królestwa, także redukując koszty i ryzyko związane z niepodległością. Interesująco wyraził to Artur Aughey, wskazując, że jeden projekt wielonarodowy (dokładnie czteronarodowy) zostanie zastąpiony przez inny¹¹. Niektórzy zarzucali SNP hipokryzję, ponieważ większość zarzutów stawianych przez partię Unii Zjednoczonego Królestwa można także stawiać Unii Europejskiej – np. brak transparentności procesów decyzyjnych czy oddalenie od przeciętnego obywatela¹².

Choć od drugiej połowy lat 80. SNP jest stabilna w swoim poparciu dla integracji europejskiej i szkockiego udziału w niej, to wybrane elementy dotyczące szkockiej roli w strukturach wspólnotowych ulegały zmianie. Najważniejsze przeobrażenie dotyczyło kwestii monetarnej¹³ – SNP porzuciła swoje przywiązanie do wprowadzenia waluty euro. Z jednej strony było to zrozumiałe w świetle negatywnej postawy szkockiego społeczeństwa, z drugiej zaś brak spójnej wizji polityki walutowej okazał się jedną z głównych

⁷ P. Dardanelli, *Between two unions...*, s. 86.

⁸ „Fundamentalisci” stawiają całkowitą niepodległość za cel nadrzędny, uznając dewolucję tylko za tymczasowy środek ku temu. „Gradualiści” preferują konsekwentną walkę o kolejne małe ustępstwa i stopniowe zwiększanie zakresu kompetencji przyznanych Parlamentowi szkockiemu. R. Johns, J. Mitchell, *Takeover. Explaining the extraordinary rise of the SNP*, London 2016, s. 116.

⁹ P. Lynch, *Minority nationalism...*, s. 41.

¹⁰ S. Paquin, *Globalization, European integration and the rise of neo-nationalism in Scotland*, „Nationalism and Ethnic Politics” 2002, Vol. 8, nr 1, s. 58, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/13537110208428653>.

¹¹ A. Aughey, *British questions. A non-instrumentalist answer*, „Parliamentary Affairs” 2010, Vol. 63, nr 3, s. 407-424, [online] <https://doi.org/10.1093/pa/gsq005>.

¹² D. Torrance, *100 days of hope and fear. How Scotland's referendum was lost and won*, Edinburgh 2014, s. 48, *EBL-Schweitzer*.

¹³ P. Dardanelli, J. Mitchell, *An independent Scotland? The Scottish National Party's bid for independence and its prospects*, „The International Spectator” 2014, Vol. 49, nr 3, s. 97-98, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/03932729.2014.935996>.

przyczyn klęski zwolenników niepodległości w referendum 2014 roku. Z czasem też coraz częściej politycy SNP deklarowali wolę budowania szczególnego modelu członkostwa Szkocji, na wzór brytyjski – z licznymi wyjątkami (klauzule *opt-out*) i przywilejami (między innymi rabat budżetowy). Pomijano wątpliwą naturę takich obietnic, jako że trudno byłoby sobie wyobrazić zgodę europejskich partnerów na powtórzenie tak preferencyjnego ukształtowania wzajemnych relacji. W ramach SNP słyszalne są też głosy, które wskazują, że dalsze poszerzanie zakresu integracji europejskiej i zwiększanie kompetencji instytucji europejskich w kierunku federalnym nie jest pożądane¹⁴.

Kwestia warunków i możliwości szkockiego członkostwa w UE należała do głównych tematów kampanii referendalnej w 2014 roku, wraz ze wspomnianą problematyką waluty i stabilności finansowej¹⁵. Kluczowy element sporu podczas kampanii dotyczył tego, czy Szkocja po uzyskaniu niepodległości straci status państwa członkowskiego, przynajmniej na jakiś czas, czy wręcz automatycznie stanie się nowym członkiem UE. Przez lata SNP stwierdzała jednoznacznie, że członkostwo niepodległej Szkocji w UE jest oczywistością i nie wymaga szerszej argumentacji. Im dłużej trwała kampania, tym bardziej kwestia członkostwa w UE, a właściwie jej problematyczność, stawała się argumentem przeciwników niepodległości. Zapewnienia liderów SNP okazały się nadmiernie optymistyczne w świetle pojawiających się analiz i informacji pochodzących bezpośrednio od przedstawicieli instytucji europejskich. W ten sposób kwestia europejska przyczyniła się do zwiększenia zakresu niepewności co do przyszłości niepodległej Szkocji, a właśnie awersja do ryzyka i niepewności na poziomie jednostkowym była w opinii badaczy czynnikiem, który miał kluczowy wpływ na wynik referendum niepodległościowego¹⁶.

Europejska wizja zwolenników szkockiej niepodległości została najszerzej zdefiniowana w 2013 roku – w rządowej Białej Księdze dotyczącej niepodległości *Przyszłość dla Szkocji*¹⁷ oraz odrębnym dokumencie *Szkocja w Unii Europejskiej*¹⁸. SNP wskazywała, że dopiero niepodległa Szkocja będzie mogła zająć należne jej miejsce obok innych państw i mieć realny wpływ na podejmowane decyzje. Rząd brytyjski źle reprezentował szkockie interesy, ponieważ pozostawały one często w sprzeczności z interesami angielskimi. Widoczne było to w takich kwestiach, jak polityka imigracyjna, energetyczna, rolna czy rybołówstwo.

¹⁴ E. Hepburn, *The new politics of autonomy. Territorial strategies and the uses of European integration by political parties in Scotland, Bavaria and Sardinia 1979-2005*, Florence 2007, s. 78-79, *EUI PhD theses*.

¹⁵ G.A. Ponsonby, *London calling. How the BBC stole the referendum*, London 2015, s. 512.

¹⁶ A. Henderson, L. Delaney, R. Liñeira, *Risk and attitudes to constitutional change*, „ESRC Scottish Centre on Constitutional Change Risk and Constitutional Attitudes Survey” 2014, Vol. 16.

¹⁷ Od 2007 roku rząd Szkocji ma charakter jednopartyjny, powoływany po serii zwycięstw wyborczych SNP, a lider SNP każdorazowo stoi na czele rządu, pełniąc funkcję Pierwszego Ministra (*First Minister*). Dlatego też wszelka aktywność tego organu władzy wykonawczej może stanowić rzetelne źródło poznania postaw partii.

¹⁸ Zob. szerzej T. Czapiewski, *Szkocja wobec Unii Europejskiej w kontekście referendum niepodległościowego*, [w:] *Kryzys liberalnej demokracji w Europie i próby jego zażegnania*, red. S. Ossowski, Toruń 2015, s. 75-88, *Polska i Europa Wobec Wyzwań Współczesnego Świata*.

Z drugiej strony należy pamiętać, że układ relacji wewnątrz Unii Europejskiej nie jest oparty na równości wszystkich państw członkowskich. Państwa duże, o wielkich gospodarkach, odgrywają kluczową rolę, a ich pozycja uwzględniona jest nawet na poziomie traktatowym (np. w odniesieniu do głosowania w Radzie Unii Europejskiej czy liczby posłów w Parlamencie Europejskim). Tutaj powstaje trudna do rozstrzygnięcia wątpliwość, której znaczenie zdezaktualizował Brexit: czy skuteczniejszą taktyką jest samodzielna reprezentacja przy statusie małego państwa członkowskiego, czy działania na rzecz uwzględnienia interesów danej społeczności przez wielkie państwo europejskie, którego jest się częścią.

W tle dyskusji o korzyściach i statusie Szkocji w UE pojawiał się jeszcze wątek dotyczący pojęcia suwerenności – niektórzy wskazywali krytycznie na paradoks, że prowadzi się wieloletnią walkę o odzyskanie politycznego władztwa z rąk Londynu, tylko po to, aby doprowadzić do oddania go brukselskim urzędnikom i rządowi innych krajów. SNP już wcześniej, także poprzez pracę akademika Neila MacCormicka, syna jednego z założycieli partii, formułowała „pragmatyczny” model suwerenności w epoce globalizacji – samodzielna decyzja o członkostwie w organizacji międzynarodowej nie znajdowała się w konflikcie z tak pojmowaną suwerennością, a wręcz ją wzmacniała¹⁹. Sillars dodawał, że dążenie do celu w postaci suwerennej i socjalistycznej Szkocji musi uwzględniać współczesne zależności międzynarodowe.

Proeuropejskość szkockich polityków można określić jako postawę nieodwzajemnioną. Europa, a konkretniej instytucje Unii Europejskiej, wyraźnie deklarowała, że to brytyjska interpretacja ewentualnego członkostwa Szkocji w UE jest bliższa prawdzie (zakładając utratę, choćby czasową, statusu członkowskiego). Stojący na czele Komisji Europejskiej José Manuel Barroso powiedział wręcz, że uzyskanie przez Szkocję członkostwa w Unii będzie *ekstremalnie trudne, a może nawet niemożliwe*²⁰. W niektórych wypowiedziach pobrzmiewał też ton, który można określić jako sceptycyzm wobec wszelkich procesów zmiany granic państwowych widzianych jako kolejny czynnik destabilizujący sytuację w Europie²¹. Wypowiadali się w ten sposób zarówno liderzy krajów europejskich, jak i przedstawiciele instytucji unijnych. Wydaje się też, że kierunek zmian mechanizmów decyzji oraz rozdziału władzy i wpływów w obrębie UE, wobec niekorzystnych procesów ekonomicznych oraz zagrożenia bezpieczeństwa, sprowadza się do dalszego zwiększenia znaczenia rządów największych państw unijnych, kosztem instytucji UE, ale także państw małych.

Wynik referendum z 2016 roku w dużym stopniu uczynił europejski wątek debaty z referendum niepodległościowego bezprzedmiotowym. Czas przyznał tutaj rację Nicolii Sturgeon, obecnej pierwszej minister (*First Minister*) rządu Szkocji, która podczas ówczesnej kampanii, wobec rosnącej liczby głosów sceptycznie oceniających szanse na członkostwo niepodległej Szkocji w UE, wskazała, że *jedynym ryzykiem dotyczącym nieustannego*

¹⁹ S. Bober, *The concept(s) of sovereignty in the Scottish independence*, „Horyzonty Polityki” 2014, Vol. 5, s. 27-28.

²⁰ R. Syal, *Independent Scotland “would find it extremely difficult to join EU”*, „The Guardian” 2014, 16 II.

²¹ M. Haasnoot, *“We are a family of nations”. The effects of the 2014 Scottish quest for independence on the United Kingdom’s soft power*, Leiden 2015, s. 22.

*członkostwa Szkocji w Unii jest referendum w sprawie dalszego członkostwa, które premier [David Cameron] obiecał przeprowadzić*²².

(NIE)CHCIANY BREXIT W SZKOCJI

Zasadniczą organizacją zarejestrowaną do prowadzenia kampanii po stronie zwolenników pozostania w UE (*Remain*) na terenie Szkocji była Szkocja Silniejsza w Europie (Scotland Stronger in Europe), co stanowiło nawiązanie do nazwy organizacji prowadzącej kampanię na szczeblu krajowym: Brytania Silniejsza w Europie. Na jej czele stała profesor Mona Siddiqui, a profil jej działania był odmienny niż u brytyjskiego odpowiednika – kampania organizacji była wyraźnie oddzielona od kampanii partii, mimo że w jej skład wchodził ważni politycy SNP. W praktyce, jako że wszystkie partie parlamentarne w Szkocji popierały *Remain*, rozdział ten spowodował bardzo małą widoczność organizacji na tle kampanii partyjnych.

Kampania SNP w referendum europejskim była relatywnie krótka, ponieważ 8 maja 2016 roku odbywały się wybory do Parlamentu Szkockiego, najważniejsze dla losów partii i jej możliwości wpływania na rzeczywistość polityczną Szkocji. Kwestia Brexitu była podejmowana w jej ramach, ale co zrozumiałe, jako jeden z co najmniej szeregu przewodnich tematów. Taka bliskość czasowa obu głosowań była od początku krytykowana przez polityków SNP, słusznie wskazujących, że utrudni to rzetelną kampanię i mobilizację elektoratu, a poza tym jest świadectwem traktowania instytucji szkockich (oraz wyborów do nich) jako drugorzędnych. Elekcja zakończyła się imponującym zwycięstwem SNP (poparcie 46,5% w okręgach jednomandatowych oraz 41,7% na listach regionalnych), ale specyfika ordynacji AMS (*Additional Member System*, określana w polskiej literaturze mianem spersonalizowanych wyborów proporcjonalnych²³) uniemożliwiła²⁴ osiągnięcie większości parlamentarnej. Ostatecznie, podobnie jak w 2007 roku, powstał mniejszościowy rząd SNP, przy wsparciu Szkockiej Partii Zielonych, ale w maju uważa zarówno polityków, jak i wyborców koncentrowała się na arenie parlamentarnej. Jak przyznawał nawet kierujący kampanią SNP w referendum europejskim Humza Yousaf, choć miała ona formalny początek 28 lutego 2016 roku, to nabrała dynamiki dopiero po krajowej debacie z udziałem Sturgeon²⁵, od kiedy popularna w Szkocji liderka aktywnie

²² A. Whitaker, *Scottish independence. EU financial benefit outlined*, „The Scotsman” 2015, 16 I.

²³ J. Haman, *Większościowy system wyborczy. Oczekiwania, ograniczenia, rozwiązania alternatywne*, „Decyzje” 2005, nr 4, s. 7.

²⁴ Istotny wpływ miała też pewna nieczytelność systemu wyborczego, w większości przypadków głosów podzielonych (*split-ticket voting*) dochodziło do wyboru kandydata SNP i listy regionalnej Szkockiej Partii Zielonych. Część wyborców została przekonana, że oddanie dwóch głosów na SNP jest nieefektywnym sposobem popierania zwolenników niepodległości (Zieloni są od lat po tej samej stronie głównej osi szkockiego sporu), a w ostatecznym rezultacie to dzielenie głosów prawdopodobnie spowodowało brak większości parlamentarnej dla SNP.

²⁵ W trakcie kampanii europejskiej aktywność SNP była najbardziej dostrzegalna właśnie podczas ogólnobrytyjskich debat: w transmitowanej przez stację ITV w dniu 9 czerwca 2016 roku, w której brała udział Sturgeon, oraz w debacie z 14 czerwca 2016 roku organizowanej przez gazetę „The Telegraph”,

promowała wizję członkostwa w UE²⁶. Mowa tutaj jednak o okresie wyłącznie dwóch tygodni, bo taki czas dzielił debatę od dnia referendum. Wcześniej Sturgeon, atakowana za pasywność przez inne partie w Szkocji, musiała tłumaczyć się, że *głosowanie w referendum unijnym pozostaje dla szkockiego rządu priorytetem najwyższego rzędu*²⁷. Nigel Farage określił nawet w pierwszych miesiącach 2016 roku szkocką kampanię w referendum jako znajdującą się w fazie „embrionalnej”²⁸. Kampania w referendum europejskim w Szkocji, według wielu obserwatorów, była znacznie spokojniejsza niż podczas referendum 2014 roku, a także w porównaniu do kampanii w pozostałych częściach Wielkiej Brytanii – deklarowane hasła o „historycznej decyzji” stojącej przed Szkotami nie znajdowały odzwierciedlenia w zachowaniu partii²⁹. Przyczyn takiego stanu rzeczy szukano wręcz w biologii politycznej – zmęczeniu polityków i wyborców politycznym maratonem, jaki Szkocja przeszła w latach 2014-2016. Choć Sturgeon starała się być jednoznaczna w poparciu dla członkostwa w UE, to nigdy nie zdecydowała się na radykalny krok bezpośredniego odniesienia się do eurosceptycznych nacjonalistów poprzez krytykę ich postawy, co mogło zwiększyć szansę zwycięstwa *Remain* w kraju, ale niosłoby ryzyko alienacji części własnego elektoratu³⁰.

Manifest wyborczy SNP z 2016 roku zawierał wyodrębniony rozdział o nazwie „Ko-rzyści z członkostwa w Unii Europejskiej”³¹, w którym stwierdzono, że przynależność do europejskiej rodziny narodów przyniosła Szkocji istotne korzyści: poprawę praw pracowniczych i warunków pracy, urlopy rodzicielskie i świadczenia chorobowe, bezpośredni dostęp do największego na świecie jednolitego rynku towarów i usług: handel z 27 państwami członkowskich stanowi 42% eksportu, wspierając ponad 300 tys. szkockich miejsc pracy i inwestycji zagranicznych. Wskazywano także, że Unia Europejska opiera się na wartościach cennych dla Szkotów: pokoju, demokracji i prawach

---

w której po stronie *Remain* zaangażowany był Alex Salmond, były pierwszy minister Szkocji, a także poprzednik Sturgeon na stanowisku przewodniczącego SNP. Zwłaszcza pierwszy z występów odbił się szerokim echem, a szkocka polityk spotkała się z pozytywnym odbiorem zarówno większości komentatorów, jak i widzów. Sturgeon deklarowała wielokrotnie, że chce przedstawić „pozytywną i postępową” argumentację za pozostaniem w UE, choć w rzeczywistości nie unikała personalnych ataków na zwolenników Brexitu, podczas samej debaty koncentrując się na jednym z oponentów – kontrowersyjnym Borisie Johnsonie.

²⁶ M. Dickie, *SNP takes on accusations of lukewarm support for EU fight*, „Financial Times” 2016, 9 VI.

²⁷ Nicola Sturgeon, *EU remain vote “top priority”*, „BBC News” 2016, 21 V, [online] <http://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-36341341>, 10 IX 2016. Choć można dodać, że jeszcze z początkiem roku pojawiały się głosy, iż Sturgeon nie będzie w ogóle angażować się w kampanię referendalną.

²⁸ G. Campbell, *Brexit campaign “embryonic” in Scotland*, BBC Scotland, [online] <http://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-35458658>, 15 IX 2016.

²⁹ P. Geoghegan, *Brexit fails to set Scottish heather alight*, „Politico” 2016, 7 VI, [online] <http://www.politico.eu/article/brexit-fails-to-set-scottish-heather-alight-brexit-elections>, 10 IX 2016.

³⁰ S. Carrell, *Eurosceptic SNP voters could influence EU referendum result, polling data shows*, „The Guardian” 2016, 12 V.

³¹ SNP, *Re-elect. Scottish National Party Manifesto 2016*, s. 14, [online] https://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/thesnp/pages/5540/attachments/original/1461753756/SNP_Manifesto2016-accessible.pdf?1461753756, 25 VI 2016.

człowieka, a poprzez propagowanie i wspieranie współpracy pozwala na rozwiązanie złożonych problemów międzynarodowych. Podobne argumenty zostały uwzględnione w manifestie SNP w wyborach do Izby Gmin w 2015 roku.

Kampania referendalna 2016 roku oparta była przez SNP na założeniu unionistycznym, przyjmującym jako punkt wyjścia stan aktualny – Szkocja stanowi część Zjednoczonego Królestwa. UE pełniła w tym ujęciu funkcję tarczy ochronnej przed Westminsterem i Partią Konserwatywną, które to określenia były używane wręcz zamiennie. Bez „Europy” nie będzie można powstrzymać torysów w takich kwestiach, jak: *prawa pracownicze, prawa człowieka czy sprawiedliwość społeczną*³². Kreślono pesymistyczną perspektywę, budując atmosferę zagrożenia – Brexit miał być elementem planu przejęcia całkowitej władzy w kraju przez torysów, którzy nie mieliby hamulca w postaci prawa i instytucji europejskich. Głos przeciwko Brexitowi był nazywany głosem przeciwko *prawicowej agendzie konserwatywnego rządu*³³. Pomijano w tym przypadku całkowicie, że najważniejsi członkowie tego rządu – premier i kanclerz skarbu – byli silnie zaangażowani w kampanię za pozostaniem w UE, a większość pozostałych ministrów również, przynajmniej oficjalnie, deklarowała poparcie dla takiego rozwiązania³⁴. Wzajemne ataki między stronami kampanii wzmocniły się po zabójstwie laburzystowskiej poseł Jo Cox – Yousaf określił kampanię zwolenników Brexitu (*Leave*) jako ksenofobiczną i graniczącą z rasizmem³⁵.

SNP wcześniej podjęła decyzję, że będzie prowadzić samodzielną kampanię, nie wchodząc w alianse z innymi partiami i organizacjami, które popierały wybór *Remain*, wykorzystując masowe w skali członkostwo (około 120 tys. członków, co stanowi 2,7% uprawnionych do głosowania Szkotów) i szereg organizacji obywatelskich, które powstały lub rozwinęły się w trakcie kampanii 2014 roku. Pewną dozę słuszności można przyznać krytykom kampanii SNP w 2016 roku – z jednej strony oparta na hasłach „pozytywnej argumentacji” za Unią, była przy tym mało konsekwentna w realizacji tego założenia, poświęcając znaczną część swojej aktywności na ataki na torysów i kampanię *Leave*. Ale co trudniejsze do zrozumienia – politycy SNP publicznie krytykowali również główne siły prowadzące kampanię *Remain* za ograniczenie się do wzbudzania strachu (tzw. *Project Fear*)³⁶, co miało, zdaniem SNP, okazać się nieskuteczne już w 2014 roku³⁷. Rzecznik organizacji Silniejsza Szkocja w Europie w trakcie kampa-

³² N. Sturgeon, *Brexit is a right-wing takeover*, „Newsweek” 2016, 15 VI.

³³ *Tamże*.

³⁴ Należy dodać, że kilku ministrów deklaracji o wyborze *Remain* nie poparło żadną aktywnością czy choćby zarysem argumentacji.

³⁵ A. Whitaker, „Euro Trash”. *Brexit campaign savaged by biggest names in politics for dragging EU debate into gutter*, „The Herald” 2016, 12 VI.

³⁶ Rzeczywiście między obiema kampaniami zauważalne są istotne podobieństwa – strategia strony rządowej, będącej zwolennikiem utrzymania *status quo*, sprowadzała się do budowania przerażającej wizji skutków, jakie wywoła tak szokująca zmiana, jak secesja czy opuszczenie Unii Europejskiej, próbując wykorzystać naturalną obawę przed nieznanym.

³⁷ M. Dickie, *SNP takes on accusations...* Lider Szkockich Liberalnych Demokratów Willie Rennie nazwał nawet Salmonda *nie tak tajnym agentem zwolenników Brexitu*.

nii 2016 roku określił nawet planowaną strategię jako Projekt Radość (*Project Cheer*) zamiast wspomnianego strachu³⁸. Co interesujące, zagrożenie szkodką niepodległością było jedną z popularniejszych ram interpretacyjnych, jakimi posługiwali się zwolennicy *Remain* w prasie brytyjskiej³⁹, zwłaszcza w okresie przedkampanijnym w 2015 roku.

Decyzja SNP, aby nie uczestniczyć jako strona koalicji ze wszystkimi unionistycznymi partiami w Szkocji (Szkocka Partia Pracy, Szkoccy Liberalni Demokraci oraz Szkocka Partia Konserwatywno-Unionistyczna), w dodatku z premierem Davidem Cameronem, jest zrozumiała, jako że nie mieściła się w przyjętej przez partię strategii politycznej. Sturgeon nawet publicznie ostrzegała premiera przed angażowaniem się w kampanię referendalną w Szkocji⁴⁰, zwracając uwagę, że nie pomoże to w przekonaniu wyborców, a oboje powinni prowadzić kampanie odrębnie, gdyż apelują do innych warstw społeczeństwa. Konflikt z torysami ma różne areny – opierając się na licznej reprezentacji w Izbie Gmin, SNP od 2014 roku podejmowała próby pozycjonowania się jako „oficjalna opozycja” wobec kryzysu i rozłamów w Partii Pracy⁴¹.

Z drugiej strony taka postawa mogła wpłynąć na osłabienie mobilizacji elektoratu SNP wokół pozostania w Unii Europejskiej – przekaz oparty na demonizowaniu rządu Camerona połączony z aktywnością tegoż polityka na rzecz *Remain* mógł, zwłaszcza mniej uważnym obserwatorom sceny politycznej, wydawać się niespójny. Choć biorąc pod uwagę wielkość populacji Szkocji na tle całego kraju, trudno uznać powyższą nieskuteczność SNP za czynnik decydujący, to należy go uwzględnić jako jeden z szeregu elementów, które miały wpływ na ostateczny rezultat. Frekwencja na terenie Szkocji w referendum europejskim była również niższa, niż się spodziewano⁴², co można traktować jako kolejne świadectwo odmiennego postrzegania kwestii integracji europejskiej przez elity polityczne i elektorat. Może to jednocześnie służyć jako częściowe wyjaśnienie dla braku rewolucyjnej zmiany w poparciu dla niepodległości po brexitowym rozstrzygnięciu.

W postawie SNP wobec referendum europejskiego w 2016 roku można dostrzec sprzeczne elementy. Z jednej strony od lat fundamentalnym celem partii jest niepodległość Szkocji, a jedynym deklarowanym do tego celu instrumentem jest referendum niepodległościowe. W manifestie SNP na wybory do Parlamentu Szkockiego

³⁸ S. Carrell, *Scotland stronger in Europe pledges to be "Project Cheer", not "Project Fear"*, „The Guardian” 2016, 10 II.

³⁹ M. Hellman, *What's in a frame? Media framing in the 2016 "Brexit" referendum*, Lund 2016, s. 46-56.

⁴⁰ L. Kirkaldy, *Nicola Sturgeon urges David Cameron to "think twice" about entering Scottish EU referendum debate*, „The Holyrood” 2016, 22 II, [online] <https://www.holyrood.com/articles/news/nicola-sturgeon-urges-david-cameron-think-twice-about-entering-scottish-eu-referendum>, 10 IX 2016.

⁴¹ E. Aldred, *Is the Remain campaign really such a united front?*, cz. 1: *The Scottish National Party – quietly hoping for Brexit?*, „Open Europe” 2016, 15 III, [online] <http://www.openeuropeberlin.de/is-the-remain-campaign-really-such-a-united-front-part-1-the-scottish-national-party-quietly-hoping-for-brexit-by-edward-aldred>, 10 IX 2016.

⁴² J. Green, *What explains the failure of "Project Fear"?*, [w:] *EU referendum analysis 2016. Media, voters and the campaign early reflections from leading UK academics*, eds. D. Jackson, E. Thorsen, D. Wrings, Bournemouth 2016, s. 103.

w 2016 roku wskazano dwa alternatywne warunki, które będą skutkowały postulatem kolejnego referendum⁴³. Jest to albo trwale i wysokie poparcie dla niepodległości w sondażach (najczęściej mówi się o progu 60%) lub istotna („materialna”) zmiana okoliczności, tzn. sytuacja, kiedy warunki będą istotnie inne od tych, w których poprzednio Szkoci podejmowali decyzję w sprawie niepodległości. Wystąpienie z Unii Europejskiej wbrew woli Szkotów jest wprost określone jako przykład takiej istotnej zmiany okoliczności. Z drugiej zaś strony SNP wyraźnie deklarowała poparcie dla pozostania w UE i prowadziła własną kampanię *Remain*⁴⁴. W ostateczności można więc uznać, że SNP opowiadała się za rozstrzygnięciem, które oddalało, być może na zawsze, szansę realizacji celu podstawowego partii. Pamiętać przecież należy, że dominująca pozycja SNP na szkockiej scenie politycznej w ciągu pięciu lat do następnych wyborów może zostać osłabiona. Rządzenie przy braku większościowego poparcia w parlamencie, co będzie miało miejsce w przypadku SNP w Parlamencie Szkockim w latach 2016-2021, tworzy specyficzny katalog wyzwań. Sturgeon była świadoma istniejącego paradoksu – 19 czerwca 2016 roku wydano specjalny komunikat zatytułowany: „Jeżeli w czwartek głosujesz, myśląc o niepodległości Szkocji, zgłoszuj za pozostaniem w UE”⁴⁵. Były lider SNP Jim Sillars, jeden z niewielu rozpoznawalnych polityków szkockich namawiający do głosowania za Brexitem, określił taką diagnozę mianem „świata alternatywnego”⁴⁶, wskazując, że partia zapomina, iż Brexit zbliża Szkotów do niepodległości, ale też pozwoli wcześniej na zwiększenie kompetencji autonomicznych instytucji szkockich⁴⁷.

Sturgeon wprost odniosła się do zarzutów taktycznego głosowania, nazywając taką wizję fałszywą i „makiaweliczną”, także dlatego, że w interesie Szkocji po uzyskaniu niepodległości jest posiadanie państwa sąsiedzkiego, które jest również członkiem UE⁴⁸. W szkockiej debacie pomijano wagę zagrożeń wynikających z nawoływania do taktycznego głosowania. Po pierwsze mogła na tym ucierpieć wiarygodność partii i jej liderki, której wielka popularność opiera się także na powszechnym przekonaniu o jej wyjątkowości i odmienności od innych zawodowych polityków w sferze motywacji czy metod działania. Po drugie skala poparcia dla SNP jest tak ogromna w Szkocji, że o ile nie doszłoby do trudnych do wyobrażenia prób koordynacji, to namawianie do taktycznego głosowania przeważałoby szalę wyniku w Szkocji na korzyść

⁴³ SNP, *Re-elect...*, s. 54.

⁴⁴ K. Farquharson, *Resistance is futile when you're Sturgeon*, „The Times” 2016, 26 II.

⁴⁵ N. Sturgeon, *If you're voting with independence in mind this Thursday, vote "Remain"*, 19 VI 2016, [online] http://www.snp.org/if_you_re_voting_with_independence_in_mind_this_thursday_vote_remain, 15 IX 2016.

⁴⁶ S. Macnab, *Jim Sillars. SNP members should back Brexit*, „The Scotsman” 2015, 5 IV.

⁴⁷ Model brytyjskiej dewolucji w szkockim przypadku opierał się na wyliczeniu tzw. kompetencji zarezerwowanych, które pozostały przy instytucjach państwowych. Wobec kompetencji, które nie są ujęte w katalogu, istnieje domniemanie przypisania ich od instytucji szkockich. Co do zasady więc kompetencje realizowane na szczeblu europejskim po Brexicie zostałyby przeniesione na szczebel szkocki.

⁴⁸ J. Craig, *Sturgeon vows to battle Brexit despite poll*, „Sky News” 2016, 13 III, [online] <http://news.sky.com/story/sturgeon-vows-to-battle-brexite-despite-poll-10204224>, 10 IX 2016.

zwolenników Brexitu (istniało też prawdopodobieństwo, że wynik w Szkocji zdecyduje o losach całego referendum)⁴⁹. A takie rozstrzygnięcie podważyłoby zasadność zarzutów o braku poszanowania woli Szkotów, skoro sami wyraziliby przy urnach poparcie dla wystąpienia z UE.

Wyborcy SNP w kwestii postaw wobec integracji europejskiej stanowią w zdecydowanie większym stopniu obraz całego szkockiego społeczeństwa niż elity politycznej SNP. W reprezentacji parlamentarnej SNP nie ma ani jednego polityka, który w referendum 2016 roku deklarowałby poparcie dla Brexitu (spośród 63 posłów do Parlamentu Szkockiego, 54 do Izby Gmin oraz 2 do Parlamentu Europejskiego). Kiedy Alex Salmond deklarował: *my, Szkoci, jesteśmy dumni Europejczykami*, badacze wskazywali, że tożsamość europejska w Szkocji nie jest szczególnie rozpowszechniona, wyrażnie przegrywając z tożsamością szkocką i brytyjską⁵⁰. Szkocka aprobata dla integracji ma charakter raczej instrumentalny niż afektywny, choć akurat podobną supozycję można formułować wobec polityków SNP⁵¹. Szkoci również wyrażnie przeciwstawiają się koncepcjom dalszego poszerzania zakresu integracji europejskiej i wzmacniania pozycji instytucji europejskiej czy tym bardziej tworzeniu jednego europejskiego rządu. Badania Scottish Social Attitudes (SSA) z 2014 roku określały odsetek zwolenników takich rozwiązań łącznie na około 10%, dla porównania – członkostwo w Unii przy jednoczesnym zmniejszeniu kompetencji UE popierało w tym czasie około 40% Szkotów⁵², a jeszcze w 2004 roku odsetek zwolenników poszerzenia integracji europejskiej w Szkocji SSA szacowało na 27%. Podczas referendum 2016 roku za pozostaniem w UE opowiedziało się 62% Szkotów, wśród wyborców SNP odsetek zwolenników pozostania był niewiele wyższy – 64% (u szkockich laburzystów 63%, zaś u Liberalnych Demokratów 70%)⁵³. Wcześniejsze sondaże, przewidujące poparcie dla *Remain* w Szkocji na poziomie 67%, wskazywały bardzo podobną postawę w grupie wyborców SNP – 66%⁵⁴. Badania Lorda Ashcrofta wskazały też na inną zaskakującą zależność – niezdecydowani przed referendum europejskim wyborcy SNP byli częściej skłonni ostatecznie głosować za Brexitem niż prezentujący podobną postawę wyborcy innych brytyjskich partii, co tłumaczono niższą awersją do

⁴⁹ C. Kidd, *Brexit. The golden opportunity that could become Sturgeon's nightmare*, „The Guardian” 2016, 14 I.

⁵⁰ A. Mycock, *SNP, identity and citizenship. Re-imagining state and nation*, „National Identities” 2012, Vol. 14, nr 1, s. 62.

⁵¹ P. Dardanelli, J. Mitchell, *An independent Scotland...*, s. 98.

⁵² ScotCen (Scottish Social Attitudes), *What should be Britain's long-term policy on the European Union?*, [online] <http://whatscotlandthinks.org/questions/what-should-be-britains-long-term-policy-on-the-european-union#table>, 15 IX 2016.

⁵³ Lord Ashcroft, *How the United Kingdom voted on Thursday... and why*, „Lord Ashcroft Polls” 2016, 24 VI, [online] <http://lordashcroftpolls.com/2016/06/how-the-united-kingdom-voted-and-why>, 15 IX 2016.

⁵⁴ J. Curtice, *So just how united are SNP supporters on Europe?*, „What Scotland Thinks” 2016, 6 VI, [online] <http://blog.whatscotlandthinks.org/2016/06/so-just-how-united-are-the-snp-on-europe>, 15 IX 2016.

ryzyka (która to warunkuje w dużym stopniu poparcie dla niepodległości)⁵⁵. Wśród mieszkańców Szkocji, którzy definiują swoją tożsamość jako bardziej szkocką niż brytyjską, poparcie dla *Remain* wyniosło 66%, wśród wartościujących obie tożsamości równo – 61%, zaś wśród preferujących tożsamość brytyjską – 55%⁵⁶. Różnice są więc dostrzegalne, ale nie pozwalają formułować wniosków o istnieniu prostej zależności w powiązaniu tożsamości szkockiej z postawą proeuropejską.

Brak badań naukowych, które poświęcone byłyby gruntownej analizie motywacji zwolenników SNP głosujących za Brexitem. Dokonana przez autora obserwacja wypowiedzi formułowanych na łamach prasy, stronach internetowych, w mediach społecznościowych czy podczas rozmów prywatnych każe powątpiewać w masowy charakter taktycznego głosowania. Relatywnie często był to rezultat negatywnej oceny integracji europejskiej i „elity brukselskiej”, nierzadkie są też odniesienia do antypatii wobec Camerona. Skoro przez miesiące główną twarzą kampanii *Remain* był premier brytyjski, to głos za Brexitem był głosem przeciwko niemu⁵⁷, co można uznać za uboczny skutek wieloletniej pracy włożonej przez SNP w budowanie jego negatywnego wizerunku na terenie Szkocji. Najlepsi wynicy zwolennicy Brexitu uzyskali w okręgu Moray⁵⁸, gdzie eurosceptyczni nacjonaliści przybrali najbardziej zorganizowaną formę, ale też istotne znaczenie do dziś posiada sektor rybołówstwa, obszar regulowany głównie na poziomie europejskim. Może to także wskazywać na zakorzenienie głosów za Brexitem w negatywnych ocenach konkretnych skutków integracji dla lokalnych społeczności⁵⁹. Rzadko spotykane były deklaracje uzasadniające głos za Brexitem wolą przybliżenia niepodległości lub zwiększenia kompetencji autonomicznych instytucji szkockich.

Co ciekawe, w trakcie debaty nad sposobem przeprowadzenia referendum dotyczącego dalszego członkostwa Zjednoczonego Królestwa w UE Sturgeon zgłaszała publicznie postulat przeprowadzenia czterech oddzielnych referendów – każdy z członków Zjednoczonego Królestwa decydowałby odrębnie o woli pozostania

⁵⁵ Lord Ashcroft, *Control versus risk – my new poll explores which message might win out in the referendum battle*, „Conservative Home” 2016, 26 V, [online] <http://www.conservativehome.com/platform/2016/05/lord-ashcroft-control-versus-risk-my-new-polling-explores-which-message-might-win-out-in-the-referendum-battle.html>, 15 IX 2016.

⁵⁶ Lord Ashcroft, *EU referendum “How did You vote” poll*, 21-23 VI 2016, s. 290, [online] <http://lordashcroftpolls.com/wp-content/uploads/2016/06/How-the-UK-voted-Full-tables-1.pdf>, 15 IX 2016.

⁵⁷ W takim ujęciu było to zachowanie racjonalne, gdyż referendum rzeczywiście zakończyło karierę polityczną Davida Camerona, który we wrześniu 2016 roku zrezygnował nawet z funkcji posła do Izby Gmin.

⁵⁸ Przewaga zwolenników *Remain* w okręgu Moray wyniosła tylko 112 głosów (24 114-23 992), ale miały one pewne znaczenie psychologiczne – w mediach często pokazywano mapy ukazujące okręgi referendalne w dychotomicznym układzie: za lub przeciw. Wszystkie okręgi w Szkocji były w ten sposób ukazywane jako przeciwnie Brexitowi, uwypuklając różnice postaw między Anglią i Szkocją, ale wzmacniało to też zjawisko niedostrzegania skali eurosceptycyzmu w tej części Zjednoczonego Królestwa. Wszystkie dane liczbowe podawane za brytyjską Komisją Wyborczą (<http://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/electorate-and-count-information>, 15 IX 2016).

⁵⁹ L. Brooks, *Scottish Brexit voters pose quandary for independence campaign*, „The Guardian” 2016, 7 VII.

w Unii Europejskiej. Sturgeon twierdziła, że należy wzmocnić demokratyczny charakter referendum europejskiego poprzez zastosowanie reguły podwójnej większości – do przeprowadzenia Brexitu konieczne byłoby, aby jego zwolennicy uzyskali większość nie tylko na terenie całego państwa, ale także na terenie każdego z czterech członków Unii⁶⁰. Miało to zapewnić *równość wszystkich ludzi na terytorium Wielkiej Brytanii*⁶¹ – zaskakujące stwierdzenie, pomijające fakt, że reguła podwójnej większości stwarzała by jednostkową nierówność, głos mieszkańca Anglii ważyłby znacznie mniej niż głos Szkota czy Walijczyka. Postulat ten został przez rząd Camerona pominięty, podobnie jak inne propozycje szkockiego rządu, powtarzające rozwiązania przyjęte w referendum z 2014 roku, dotyczące między innymi obniżenia wieku wyborczego z 18 lat do 16 oraz przyznania prawa do głosowania obywatelom innych krajów zamieszkałym na stałe na terenie Zjednoczonego Królestwa (a nie tylko obywatelom Irlandii, Malty i Cypru).

Różnica między elitą partyjną a wyborcami partii jest jednak zrozumiała, jeżeli weźmie się pod uwagę szereg taktycznych i strategicznych względów. Po pierwsze jest powszechnie przyjętą we współczesnej polityce regułą skutecznego działania, że partie muszą być jednolite, przynajmniej w kluczowych kwestiach, budując wrażenie jedności i wzmacniając komunikat⁶². Po drugie SNP dokonała swoistego zawłaszczenia postawy euroentuzjastycznej – dwie najważniejsze partie w Wielkiej Brytanii były boleśnie podzielone (od dekad) w kwestii Brexitu, Liberalni Demokraci jako koalicjanci torysów mieli trudność w pozycjonowaniu się jako jednoznaczni zwolennicy członkostwa. W ten sposób SNP stała się dla wielu wyborców jedyną partią czytelnie proeuropejską, jako wręcz euroentuzjastyczny odpowiednik Partii Niepodległości Zjednoczonego Królestwa (United Kingdom Independence Party) – skrajnie niepopularnej na terenie Szkocji. Wpisywało się to też w budowanie przez SNP opozycji szkockość–angielskość – dwie odrębne tożsamości oparte na odmiennych wartościach, przy czym Szkoci byli otwarci na międzynarodową współpracę, integrację europejską i ochronę lewicowych osiągnięć, podczas gdy angielskość coraz bardziej była zdominowana przez prawicowy eurosceptycyzm⁶³. Stawiało to też SNP w korzystnej pozycji obrońcy i reprezentanta całej Szkocji, co stało się źródłem jej wyborczych sukcesów – SNP zastąpiła w tej roli laburzystów. Po trzecie partia, budując euroentuzjastyczny wizerunek, uwiarygadniała późniejsze interpretowanie brexitowego rozstrzygnięcia w kategoriach demokratycznego deficytu unionistycznego ustroju.

Można dodać, że do utrwalenia w wyobraźni wyborców dychotomicznego modelu: szkockie SNP kontra angielscy torysi przyczynili się także ci ostatni – w ostatniej

⁶⁰ J. Zurawski, *A British departure from the EU will not inevitably lead to Scottish independence. Referenda are always unpredictable*, [online] <http://blogs.lse.ac.uk/brexit/2015/12/08/a-british-departure-from-the-eu-will-not-inevitably-lead-to-scottish-referenda-are-always-unpredictable>, 25 VI 2016.

⁶¹ *Tamże*.

⁶² Choć jednocześnie prowadzi to do intelektualnej korozji w partiach i trudno oceniać ten proces pozytywnie, ale rozważania takie pozostają poza zakresem niniejszego artykułu.

⁶³ A. Ichijo, *Scottish nationalism and the idea of Europe. Concepts of Europe and the nation*, Hove 2004, s. 112-115, 160-162.

fazie kampanii w wyborach 2015 roku głównym motywem ich działań było uświadomienie Anglikom możliwości powstania koalicji Partii Pracy i SNP. Internetowe i prasowe reklamy ukazywały lidera laburzystów w kieszeni Salmonda lub Sturgeon. Było to świadome działanie, wynikające z analizy wyników prywatnych badań opinii publicznej, które pokazywały, że centrowy i prawicowy elektorat w Anglii bardzo negatywnie postrzega rolę SNP⁶⁴. Budowanie popularności SNP i poparcia dla niepodległości na opozycji wobec torysów ma długą tradycję i też może częściowo tłumaczyć euroentuzjastyczne tendencje – skoro Margaret Thatcher, stanowiąca dla Szkotów swoisty negatywny narodowy mit polityczny, do dziś symbolizuje sceptycyzm wobec dalszego rozwoju integracji europejskiej⁶⁵, to SNP musiała opowiedzieć się po drugiej stronie sporu.

Warto jednak dodać, że wspomniany rozziw w kwestii deklarowanej postawy wobec UE między politykami partii a jej zwolennikami jest w Szkocji elementem stałym, dotyczy w dużym stopniu także laburzystów i Liberalnych Demokratów, a nawet szkockich torysów (liderka Szkockiej Partii Konserwatywno-Unionistycznej Ruth Davidson była równocześnie jedną z liderek kampanii *Remain*, a większość wyborców tej partii ostatecznie opowiedziała za wystąpieniem z UE). Nie potwierdziły się jednak przypuszczenia, że podział wśród wyborców SNP będzie musiał prowadzić także do rozłamu w obrębie SNP⁶⁶.

W zewnętrznej aktywności SNP trudno dostrzec krytyczną analizę procesów integracyjnych czy poszczególnych zmian traktatowych. Prezentowane poglądy charakteryzuje brak spójnej wizji i ogólnikowość, co najwyraźniej widoczne było, gdy Sturgeon odnosiła się do treści przyjętego w lutym 2016 roku nowego porozumienia dla Zjednoczonego Królestwa w ramach UE, które wynegocjował David Cameron. Z jednej strony wskazywała na to, że reforma jest pożądana i wyznacza dobry kierunek, ale jej treść znamionuje brytyjską perspektywę i daleka jest od szkockich priorytetów. Stwierdzenie potrzeby dalszych zmian UE w jednym miejscu oznacza dla Sturgeon wzmocnienie instytucji europejskich, a w innym przyznanie większej autonomii państwom członkowskim, np. w dziedzinach społecznych i gospodarczych, które mają wpływ na obywateli – zdrowia publicznego, rynku usług, energii odnawialnej czy rybołówstwa. Priorytetem Unii, zdaniem Sturgeon, powinno być zapewnienie wzrostu gospodarczego i konkurencyjności poprzez inwestycje i innowacje, przy uwzględnieniu kluczowych kwestii społecznych, takich jak prawa pracownicze, zatrudnienie młodzieży i eliminacja nierówności⁶⁷.

⁶⁴ Zob. szerzej P. Cowley, D. Kavanagh, *The British General Election of 2015*, London 2015, s. 152-177.

⁶⁵ Poza obszarem rozważań pozostawiona została kwestia, w jakim stopniu rzeczywiście prowadzona przez rząd Thatcher polityka może być uznana za eurosceptyczną.

⁶⁶ B. Monteith, *Brexit could split the SNP – not the UK*, „Capx” 2015, 18 X, [online] <http://capx.co/74Ptk>, 10 IX 2016.

⁶⁷ N. Sturgeon, *First Minister speech to European Policy Centre*, 2 VI 2015, [online] <http://news.scotland.gov.uk/Speeches-Briefings/First-Minister-speech-to-European-Policy-Centre-1977.aspx>, 15 IX 2016.

PODSUMOWANIE

Katalog korzyści, jakie, zdaniem SNP, członkostwo w UE przynosi Szkocji, był wewnętrznie zróżnicowany – w trakcie kampanii 2016 roku akcentowano te, które opierają się na założeniu unionistycznym, że Szkocja jest częścią Zjednoczonego Królestwa, a zalety UE odnosiły się do przeszłości i stanu bieżącego bardziej niż do przyszłości. W kampanii referendalnej z 2014 roku wskazywano na inne korzyści – głównie te potencjalne, które zaistnieją w przypadku uzyskania niepodległości Szkocji, choć duża część komunikacyjnych wysiłków nakierowana była na inną okoliczność – przekonywanie, że owo członkostwo niepodległej Szkocji w UE jest pewne i niepodważalne. W okresie bezpośrednio po 23 czerwca 2016 roku odwoływano się już do kwestii ustrojowych, szukając źródła politycznej legitymacji, a raczej wskazując na jej brak w brytyjskim rządzie.

Sturgeon po referendum podejmowała działania, które można odmiennie interpretować – raz pojawiały się radykalne głosy dotyczące „oderwania” Szkocji od UE wbrew jej woli i naruszenia podstawowych praw obywateli, z drugiej zaś strony wskazywała wielokrotnie, że wszystkie ewentualne instrumenty są rozważane: drugie referendum niepodległościowe nie jest wykluczone, ale decyzja nie została podjęta. Sondaże realizowane z upływem czasu, w sierpniu i wrześniu 2016 roku, pokazują wyraźnie, że Brexit „wbrew Szkotom” wcale nie zmienił trwale preferencji Szkotów odnośnie do niepodległości. Przyrost poparcia o około 5 punktów procentowych, wskazywany przez kilka sondaży tuż po referendum europejskim, okazał się nietrwały. Aktualnie poparcie dla ponownego referendum niepodległościowego oraz niepodległości Szkocji wróciło do poziomu sprzed referendum europejskiego i wskazuje na niewielką przewagę przeciwników niepodległości. Obecne szeroko w mediach głosy „zawiedzionych unionistów”, którzy w 2014 roku odrzucili niepodległość Szkocji, a po Brexicie rozważają zmianę stanowiska (między innymi Joan Rowling, Colin Kidd), dotyczyły tylko wąskiej grupy w obrębie elit – potwierdza się raczej wcześniej sformułowana w świecie nauki teza, że szkockie poparcie dla UE nie ma intensywnego charakteru. Co więcej, trudno ocenić skalę przeciwnego zjawiska – zmiany preferencji wcześniejszych zwolenników niepodległości, którzy krytycznie oceniają UE. Po części oddaje to także retoryka SNP z ostatnich miesięcy – znacznie częściej podkreśla się fakt, że głos Szkotów nie został uwzględniony i zostaną oni wbrew swojej woli pozbawieni członkostwa, niż wskazuje na utracone korzyści z UE.

Okoliczności te nie mogą być pomijane przez Sturgeon, która z drugiej strony boryka się jednak z presją wewnętrzną – części elit partyjnych, szeregowych członków i sympatyków, którzy wyraźnie formułują oczekiwanie ponowienia referendum. Zarówno były wieloletni lider partii Alex Salmond, jak i prominentni politycy, którzy w okresie wakacyjnym 2016 roku walczyli o funkcję nowego wiceprzewodniczącego partii, prześcigali się wręcz w deklaracjach, jak bardzo nie do zaakceptowania dla Szkotów jest Brexit w świetle wyników referendum europejskiego i jak bardzo nieuniknione jest powtórzenie referendum niepodległościowego. Co intrygujące, niestabilność poparcia

dla niepodległości wcale nie wpływa na poparcie dla SNP – partia, której fundamentalnym postulatem jest niepodległość, w sondażach wyborczych prowadzonych na terenie Szkocji regularnie uzyskuje wyniki przekraczające nawet próg 50%.

Wykorzystane w tytule pojęcie paradoksu jest formą podsumowania szeregu obserwacji dotyczących skomplikowanych relacji SNP z szeroko rozumianym projektem integracji europejskiej. Choć pierwotnie traktowana negatywnie, stała się z czasem jednym z fundamentów wizji programowej partii. Mimo że celem partii jest odzyskanie niepodległości, to ograniczenia suwerenności, które według wielu wiążą się z członkostwem w UE, nie budzą krytycznych ocen. Wsparcie dla integracji europejskiej nie słabnie mimo dominacji negatywnej postawy wobec szkockich dążeń niepodległościowych wśród europejskich elit. Podobnie w obrębie partii nie dostrzega się skali eurosceptycyzmu wśród jej elektoratu. I ostatecznie, co najbardziej interesujące – z jednej strony możliwość przybliżenia ponownego referendum niepodległościowego nie spowodowała zmiany postawy partii wobec Brexitu, z drugiej zaś w samej kampanii można było dostrzec, że ważniejsze od uniemożliwienia wyjścia państwa z UE jest utrzymanie poparcia dla SNP i dominującej pozycji w relacjach z innymi partiami na terenie Szkocji.

BIBLIOGRAFIA

- Aldred E., *Is the Remain campaign really such a united front?*, cz. 1: *The Scottish National Party – quietly hoping for Brexit?*, „Open Europe” 2016, 15 III, [online] <http://www.openeurope-berlin.de/is-the-remain-campaign-really-such-a-united-front-part-1-the-scottish-national-party-quietly-hoping-for-brexite-by-edward-aldred>.
- Aughey A., *British questions. A non-instrumentalist answer*, „Parliamentary Affairs” 2010, Vol. 63, nr 3, [online] <https://doi.org/10.1093/pa/gsq005>.
- Bober S., *The concept(s) of sovereignty in the Scottish independence*, „Horyzonty Polityki” 2014, Vol. 5.
- Brooks L., *Scottish Brexit voters pose quandary for independence campaign*, „The Guardian” 2016, 7 VII.
- Camp E., *The Scottish National Party (SNP). A party of government in the early 21st century*, „Revue LISA” 2014, Vol. 12, nr 8, [online] <https://doi.org/10.4000/lisa.7008>.
- Campbell G., *Brexit campaign “embryonic” in Scotland*, BBC Scotland, [online] <http://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-35458658>.
- Carrell S., *Eurosceptic SNP voters could influence EU referendum result, polling data shows*, „The Guardian” 2016, 12 V.
- Carrell S., *Scotland stronger in Europe pledges to be “Project Cheer”, not “Project Fear”*, „The Guardian” 2016, 10 II.
- Craig J., *Sturgeon vows to battle Brexit despite poll*, „Sky News” 2016, 13 III, [online] <http://news.sky.com/story/sturgeon-vows-to-battle-brexit-despite-poll-10204224>.
- Czapiewski T., *Szkocja wobec Unii Europejskiej w kontekście referendum niepodległościowego*, [w:] *Kryzys liberalnej demokracji w Europie i próby jego zażegnania*, red. S. Ossowski, Toruń 2015, *Polska i Europa Wobec Wyzwań Współczesnego Świata*.

- Dardanelli P., *Between two unions. Europeanisation and Scottish devolution*, Manchester 2005.
- Dardanelli P., Mitchell J., *An independent Scotland? The Scottish National Party's bid for independence and its prospects*, „The International Spectator” 2014, Vol. 49, nr 3, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/03932729.2014.935996>.
- Dickie M., *SNP takes on accusations of lukewarm support for EU fight*, „Financial Times” 2016, 9 VI.
- Farquharson K., *Resistance is futile when you're Sturgeon*, „The Times” 2016, 26 II.
- Geoghegan P., *Brexit fails to set Scottish heather alight*, „Politico” 2016, 7 VI, [online] <http://www.politico.eu/article/brexit-fails-to-set-scottish-heather-alight-brexit-elections>.
- Green J., *What explains the failure of “Project Fear”?*, [w:] *EU referendum analysis 2016. Media, voters and the campaign early reflections from leading UK academics*, eds. D. Jackson, E. Thorsen, D. Wrings, Bournemouth 2016.
- Haasnoot M., *“We are a family of nations”. The effects of the 2014 Scottish quest for independence on the United Kingdom's soft power*, Leiden 2015.
- Haman J., *Większościowy system wyborczy. Oczekiwanie, ograniczenia, rozwiązania alternatywne*, „Decyzje” 2005, nr 4.
- Hellman M., *What's in a frame? Media framing in the 2016 “Brexit” referendum*, Lund 2016.
- Henderson A., Delaney L., Liñeira R., *Risk and attitudes to constitutional change*, „ESRC Scottish Centre on Constitutional Change Risk and Constitutional Attitudes Survey” 2014, Vol. 16.
- Hepburn E., *The new politics of autonomy. Territorial strategies and the uses of European integration by political parties in Scotland, Bavaria and Sardinia 1979-2005*, Florence 2007, *EUI PhD theses*.
- Ichijo A., *Scottish nationalism and the idea of Europe. Concepts of Europe and the nation*, Hove 2004.
- Johns R., Mitchell J., *Takeover. Explaining the extraordinary rise of the SNP*, London 2016.
- Kidd C., *Brexit. The golden opportunity that could become Sturgeon's nightmare*, „The Guardian” 2016, 14 I.
- Kidd C., *Union and Unionisms. Political thought in Scotland, 1500-2000*, Cambridge 2008.
- Kirkaldy L., *Nicola Sturgeon urges David Cameron to “think twice” about entering Scottish EU referendum debate*, „The Holyrood” 2016, 22 II.
- Lynch P., *Minority nationalism and European integration*, Cardiff 1996.
- Macnab S., *Jim Sillars. SNP members should back Brexit*, „The Scotsman” 2015, 5 IV.
- McCall C., *EU referendum. Where do Scotland's political parties stand?*, „The Scotsman” 2016, 26 II.
- Monteith B., *Brexit could split the SNP – not the UK*, „Capx” 2015, 18 X, [online] <http://capx.co/74Ptk>.
- Mycok A., *SNP, identity and citizenship. Re-imagining state and nation*, „National Identities” 2012, Vol. 14, nr 1, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/14608944.2012.657078>.
- Paquin S., *Globalization, European integration and the rise of neo-nationalism in Scotland*, „Nationalism and Ethnic Politics” 2002, Vol. 8, nr 1, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/13537110208428653>.
- Ponsonby G.A., *London calling. How the BBC stole the referendum*, London 2015.

- Sillars J., *Independence in Europe*, [w:] *A diverse assembly. The debate on a Scottish parliament*, ed. L. Paterson, Edinburgh 1998.
- Simpkins F., *The SNP and the EU membership issue in the 2014 independence referendum debate*, „GRAAT On-Line” 2015, Vol. 16.
- SNP, *Re-elect. Scottish National Party Manifesto 2016*, [online] https://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/thesnp/pages/5540/attachments/original/1461753756/SNP_Manifesto2016-accessible.pdf?1461753756.
- Sturgeon N., *Brexit is a right-wing takeover*, „Newsweek” 2016, 15 VI.
- Sturgeon N., *First Minister speech to European Policy Centre*, 2 VI 2015, [online] <http://news.scotland.gov.uk/Speeches-Briefings/First-Minister-speech-to-European-Policy-Centre-1977.aspx>.
- Sturgeon N., *If you're voting with independence in mind this Thursday, vote "Remain"*, 19 VI 2016, [online:] http://www.snp.org/if_you_re_voting_with_independence_in_mind_this_thursday_vote_remain.
- Syal R., *Independent Scotland "would find it extremely difficult to join EU"*, „The Guardian” 2014, 16 II.
- Torrance D., *100 days of hope and fear. How Scotland's referendum was lost and won*, Edinburgh 2014, EBL-Schweitzer.
- Whitaker A., *"Euro Trash". Brexit campaign savaged by biggest names in politics for dragging EU debate into gutter*, „The Herald” 2016, 12 VI.
- Whitaker A., *Scottish independence. EU financial benefit outlined*, „The Scotsman” 2015, 16 I.
- Zurawski J., *A British departure from the EU will not inevitably lead to Scottish independence. Referenda are always unpredictable*, [online] <http://blogs.lse.ac.uk/brexit/2015/12/08/a-british-departure-from-the-eu-will-not-inevitably-lead-to-scottish-referenda-are-always-unpredictable>.

Tomasz CZAPIEWSKI – doktor nauk o polityce, zastępca dyrektora oraz adiunkt w Instytucie Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego. Specjalizuje się w tematyce współczesnych systemów politycznych oraz procesu polityki publicznej, zwłaszcza w obszarze bezpieczeństwa wewnętrznego. Wielokrotny stypendysta i wykonawca grantów ministerialnych. Sekretarz czasopisma „Reality of Politics. Estimates – Comments – Forecasts”, zastępca redaktora naczelnego „Zeszytów Bałtyckich” oraz redaktor tematyczny „Acta Politica Polonica”. Wiceprezes Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych w Szczecinie.